

Nietypowe metody identyfikacji człowieka

Kryminalistyka we współczesnym świecie staje się coraz bardziej popularna, głównie za sprawą seriali telewizyjnych opowiadających o pracy policji, takich jak CSI (*Crime Scene Investigation*) czy też nasz polski *07 zgłoś się*. Nikogo już nie dziwi pobieranie materiału DNA czy odcisków palców np. od podejrzanego w celu porównania ze znalezionymi na miejscu przestępstwa. Jednak mało kto wie, że walcząc ze „zbrodnią doskonałą”, eksperci od kryminalistyki odkryli możliwość identyfikacji człowieka na podstawie śladów, które wydają się dosyć „nietypowe” (dla ludzi, którzy nie zajmują się na co dzień zagadnieniami z zakresu kryminalistyki), np. ślady czerwieni wargowej, małżowiny usznej czy nawet rękawiczek. W mojej pracy chciałbym przedstawić te metody, które wydają mi się najbardziej niezwykle.

Od czasu publikacji pracy angielskiego przyrodnika F. Galtona¹ *Fingerprints*, w której autor przedstawił trzy fundamentalne prawa daktyloskopii: indywidualności, niezmienności i niezniszczalności, identyfikacja osoby na podstawie pozostawionych śladów linii papilarnych palców lub dłoni stała się powszechna. Przestępcy zaczęli korzystać z rękawiczek albo z kawałków tkanin, aby ustrzec się przed pozostawieniem odcisków palców na miejscu zdarzenia. Kryminaliści nie pozostali bierni na takie zachowanie sprawców czynów karalnych, opracowując metodę służącą do identyfikacji osoby na podstawie śladów wspomnianych wyżej „osłon” – gantiskopię. Można tego dokonać, ponieważ na rękawiczkach w czasie ich używania powstaje warstwa brudu i substancji potowo-tłuszczowej, która pozostawia ślad w zetknięciu z powierzchnią. Inaczej, niż by się pozornie wydawało, różnią się one od siebie (nawet te, które są produkowane taśmowo), a co się z tym wiąże ślad z miejsca przestępstwa jesteśmy w stanie dopasować do konkretnej rękawiczki. Jest to możliwe, ponieważ wyodrębniono dwa rodzaje cech rękawiczek: indywidualne oraz grupowe (tab. 1).

¹ F. Galton był kuzynem Karola Roberta Darwina.

Tabela 1. Podział cech rękawiczek

Cechy indywidualne	Cechy grupowe
Struktura powierzchni	Rodzaj (liczba palców)
Nieregularność powierzchni	Kształt poszczególnych części
Załamania	Rodzaj szwów
Wytarcia	Kształt rozporzków
Uszkodzenia (pęknięcia, przetarcia)	
Ślady napraw (łatki)	

Przy zabezpieczaniu śladów gantiskopowych, podobnie jak odcisków linii papilarnych, wykorzystuje się proszki daktyloskopijne oraz folie. Istnieje także możliwość pobrania odbitek porównawczych na szkło. Podstawową czynnością przy badaniu śladów rękawiczek znalezionych na miejscu zdarzenia jest ustalenie typu rękawiczki, którą zostawiono ślad. Z reguły jakość tych śladów nie jest najlepsza, dlatego z oceną ich przydatności czeka się do przeprowadzenia badań porównawczych, podczas których dąży się do ustalenia „korespondujących ze sobą cech charakterystycznych występujących na śladzie dowodowym i materiale porównawczym”². Po ich zakończeniu wydawana jest opinia określająca zgodność porównywanego materiału.

Kolejną „nietypową” metodą identyfikacji człowieka jest cheiloskopia³, czyli ustalanie tożsamości na podstawie śladów czerwieni wargowej. Jej twórcami są Japończycy: Y. Tsachihashi oraz K. Suzuki. Dowiedli oni, że każdy człowiek ma indywidualne rozmieszczenie linii czerwieni wargowej, które nie zmieniły się w ciągu trzech lat prowadzonych przez nich badań. Na Starym Kontynencie pierwsi tym odkryciem zainteresowali się Węgrzy, kiedy w 1961 roku na miejscu zabójstwa zostały znalezione ślady warg. Pięć lat później polscy eksperci⁴ także zaczęli korzystać z tej metody po znalezieniu na miejscu włamania śladów cheiloskopowych. Analizując linie czerwieni wargo-

² B. Hołyst, *Kryminalistyka*, Warszawa 2010, s. 683.

³ Słowo pochodzi z greki, *cheilos* – warga, *skopeo* – oglądam.

⁴ Najbardziej chyba znanym w Polsce ekspertem z zakresu cheiloskopii jest J. Kasprzak. W 1984 r. opublikował on wyniki swoich badań, w których m.in. wyodrębnił 23 rodzaje cech indywidualnych śladów czerwieni wargowej.

wej⁵, można wyróżnić cztery rodzaje wzorów w zależności od cech dominujących:

- liniowy – przeważają ilościowo linie proste („L”),
- rozwidlony – przeważają ilościowo rozwidlenia („R”),
- siateczkowaty – przeważają ilościowo elementy budowy tworzące siateczkę („S”),
- nieokreślony – nie można określić cech dominujących („N”).

Wykorzystując tego typu ślady, możemy wyróżnić dwa cele identyfikacji: „ustalenie osoby, która pozostawiła ślad czerwieni wargowej” (identyfikacja indywidualna, grupowa etc.) oraz „określenie rodzaju i właściwości substancji tworzącej ślad”⁶ (kosmetyków, śliny, etc.).

Badania cheiloskopowe możemy podzielić na dwa rodzaje:

- 1) wstępne badanie identyfikacyjne – obserwacja mikroskopowa śladu dowodowego i porównawczego, podczas której wykorzystuje się odwracanie fotograficzne śladu dowodowego, a także odwracanie mikroskopowe śladu;
- 2) badania właściwe, które są wykonywane trzema metodami:
 - wyznaczenia cech wspólnych,
 - montażu fotograficznego,
 - metoda konturowa.

W Polsce jest wymagane ustalenie siedmiu z dwudziestu trzech cech wspólnych pomiędzy śladem dowodowym a śladem porównawczym, aby ustalić tożsamość człowieka. Warto dodać, że w naszym kraju, jako jednym z pierwszych, przeprowadza się rutynowo ekspertyzy cheiloskopowe z zastosowaniem proszków daktyloskopijnych, a także technik laserowych.

Otoskopia kryminalistyczna⁷ jest metodą identyfikacji człowieka, która mnie najbardziej zadziwiła. Polega ona na badaniu śladów małżowiny usznej. Budowa ucha już od czasów starożytnych wzbudzała zainteresowanie ludzi, z czasem zaczęli oni zauważać jej różnorodność oraz dopatryli się cech dziedzicznych (XVIII i XIX w.). Od czasu

⁵ „Prowadzone w Polsce badania wykazały, że najbardziej charakterystycznym wycinkiem dla określenia wzoru będzie środkowy fragment wargi dolnej” (J. Kasprzak, B. Młodziejowski, W. Brzęk, J. Moszczyński, *Kryminalistyka*, Warszawa 2006, s. 88).

⁶ B. Hołyst, *Kryminalistyka*, s. 686.

⁷ Termin wprowadzony przez J. Kasprzaka w pracy *Otoskopia kryminalistyczna*.

publikacji wyników badań R. Imhofera o przydatności małżowiny usznej podczas identyfikacji można zaobserwować rozwój prac nad wykorzystaniem tej metody w kryminalistyce. Polscy eksperci zajmują się tym zagadnieniem od 1992 r., czego owocem jest własny system identyfikacji⁸. Otokopia jest metodą niezwykle przydatną, ponieważ na miejscu zdarzenia możemy często znaleźć (z reguły na drzwiach) ślady małżowiny usznej. Sprawcy, aby upewnić się, czy nikogo nie ma w pomieszczeniu (podczas włamania) lub czy znajduje się tam właściwa osoba (gdy chcą dokonać np. rozboju bądź zabójstwa), przykładają ucho do drzwi, zostawiając w ten sposób ślady swojej obecności⁹. Przy prawidłowym rozwoju człowieka i przy braku uszkodzeń mechanicznych można stwierdzić, że praktycznie każdy człowiek posiada małżowinę uszną, co więcej jej poszczególne elementy (tj. obrąbek, skrawek, przeciwskrawek, grobelka, płatek, fosa) są do siebie podobne i można je zaobserwować w tych samych miejscach. Badanie śladów małżowiny usznej sprawia pewne problemy przy próbie klasycznego, dychotomicznego podziału cech identyfikacyjnych¹⁰, jednakże Polacy poradzili sobie z tymi trudnościami, wykorzystując system cech identyfikacyjnych oparty na modelu trzech poziomów:

- 1) określenie typów małżowiny usznej na podstawie ogólnego kształtu (owalny, okrągły, trójkątny, romboidalny albo wielokątny);
- 2) określenie ogólnych cech identyfikacyjnych, uwzględniając elementy budowy małżowiny usznej, które zostały podzielone na 24 pola – każde z nich ma własne charakterystyczne cechy¹¹;
- 3) określenie szczegółowych cech identyfikacyjnych (nietypowe elementy budowy, ślady blizn po noszonych kolczykach czy ćwiekach).

⁸ Badając ślady otoskopowe, eksperci mają możliwość korzystania także z systemu holenderskiego.

⁹ Ślady powstają m.in. dlatego, że gruczoły znajdujące się na uszach ludzkich wydzielają łój oraz pot, które utrwalają ślady przy zetknięciu małżowiny usznej z powierzchnią.

¹⁰ Mowa jest tutaj o tradycyjnym układzie cech na dwóch poziomach (cechy indywidualne i grupowe).

¹¹ Jeżeli ślad dowodowy jest słabej jakości, to dzięki tym cechom można dokonać identyfikacji grupowej, a przy możliwości odczytania min. sześciu z dwudziestu czterech pól przeprowadzić identyfikację indywidualną.

Dzięki występowaniu poszczególnych rodzajów cech jesteśmy w stanie dokonać ekspertyzy kryminalistycznej. Polska metoda przeprowadzenia ekspertyzy odbywa się fazowo:

- 1) ocenienie przydatności materiału dowodowego i materiału porównawczego w celach identyfikacyjnych;
- 2) dokonanie identyfikacji grupowej;
- 3) kodowanie cech;
- 4) przeprowadzenie porównania konturu śladu dowodowego ze śladem porównawczym;
- 5) wyszczególnienie wspólnych cech identyfikacyjnych;
- 6) analizowanie wyników i ich udokumentowanie.

Ekspertyza otoskopowa ma na celu ustalenie, czy ślady znalezione na miejscu zdarzenia:

- są śladami małżowiny usznej,
- nadają się do identyfikacji,
- pochodzą od jednej osoby,
- są zgodne z pobranym materiałem porównawczym.

Ślady otoskopowe są zabezpieczane za pomocą proszków daktyloskopijnych oraz folii. Natomiast materiał porównawczy pobierany jest przy użyciu specjalnego urządzenia o nazwie otometr¹² oraz proszków daktyloskopijnych i folii, przy czym robi się kilka odbitek małżowiny usznej, każdorazowo zmieniając siłę nacisku. Wykorzystując ślady małżowiny usznej, można ustalić tożsamość sprawcy, stwierdzić, że podsłuchiwał, (w niektórych przypadkach) odtworzyć przebieg zdarzenia, a nawet określić jego wzrost z dokładnością ± 5 cm¹³.

Jako ciekawostkę wspomnę jeszcze o metodzie, której niezwykle szybki rozwój być może pozwoli na wykorzystywanie jej na szeroką skalę w pracy ekspertów kryminalistyki. Jest nią implantoskopia, czyli identyfikacja osoby polegająca na „wykorzystaniu zapisów na implan-

¹² „Pierwsza jego wersja, określana roboczym symbolem »U-1«, składała się z elementu pomiarowego i zestawu chwyteków – podstawek” (J. Kasprzak, B. Młodziejowski, W. Brzęk, J. Moszczyński, *Kryminalistyka*, s. 98).

¹³ Metoda określania wzrostu osoby, która pozostawiła ślad otoskopowy na miejscu zdarzenia, została opracowana na podstawie badań holenderskich Cora van der Lugta.

towanych do organizmu wszczepach metalowych”¹⁴. Wszczepianie implantów stosuje się na świecie w leczeniu np. wad lub uszkodzeń kości ludzkich i jest to zabieg coraz powszechniejszy. Szacuje się, że w Polsce wykonuje się rocznie ok. 25 tysięcy operacji wszczepienia endoprotez, a w kolejce czeka ponad 100 tysięcy osób¹⁵. Jeżeli zostałby stworzony jednolity system numeracji wszczepów, które byłyby odpowiednio rejestrowane, to można by te dane wykorzystać w identyfikacji zwłok osoby, która uległa dekapitacji, a miała wszczepione metalowe elementy. Próby adaptacji tej metody do technik kryminalistyki świadczą o tym, że kryminalistyka stale rozszerza pole swojego zainteresowania, by skuteczniej walczyć z przestępczością.

Jak widać, metody identyfikacji człowieka są niezwykle rozbudowane i wykraczają poza potoczne wyobrażenie o technikach, z których korzystają eksperci kryminalistyki. Wykorzystując osiągnięcia nauki oraz mając materiał porównawczy, można określić tożsamość osoby, która pozostawiła ślady na miejscu zdarzenia. Warto jednak pamiętać, że przy pobieraniu tych śladów należy sporządzić protokół, który będzie zawierał:

- dane osoby, od której materiał został pobrany,
- rodzaj sprawy,
- miejsce i datę pobrania,
- liczbę i rodzaj pobranego materiału porównawczego,
- uwagi pobierającego ślad,
- podpis osoby, od której pobrano materiał porównawczy,
- podpis pobierającego.

Rozwój kryminalistyki oraz nauk pokrewnych przy zachowaniu względów formalnoprawnych, a także przy odrobinie szczęścia sprawi, że w niedalekiej przyszłości określenie „zbrodnia doskonała” będzie miało znacznie mniej desygnatów niż dotychczas.

¹⁴ T. Hanausek, *Kryminalistyka. Zarys wykładu*, wydanie zaktualizował M. Szostak, Warszawa 2009, s. 161.

¹⁵ Szacunków dokonał dr Jerzy Mirosław Jaworski, zastępca dyrektora Krakowskiego Centrum Rehabilitacji.